

ARTICLE INFO

Received: 07th November 2022
Accepted: 15th November 2022
Online: 17th November 2022

KEY WORDS

Axborot , siyosat, qonun ,
matbuot, cheklov, senzura,
media , jamoat tartibi,
kommunikatsiya, jurnalist.

Hozirgi davrda OAV larini aholi kundalik hayotidagi o'rni va roli benihoya beqiyosdir . Jumladan, nafaqat dunyoda balki O'zbekistonda ham uning o'shish sur'atlari kengaygan va bu albatta taraqqiyotga va iqtisodiy rivojlanishga katta hissa qo'shmoqda. Ommaviy axborot vositalarini tarixiga nazar tashlasak , mustaqillikka erishgan davrda o'lkada jami 395 ta OAV faoliyat yuritgan. Bugungi kunda esa ularning soni 2 mingga yaqinlashgan va ularning aksariyati xususiydir. Bu quvonarli hol albatta , lekin OAV qanchalik huquq tomonidan himoyalangan va ularni boshqarishda davlat qay darajada qatnashuvchi rolini bajaradi ? O'zbekiston Respublikasi Ommaviy axborot vositalari to'g'risidagi qonun yurtimizda 2007 yil qabul qilgan. Biroq sohada mana 15 yildan beri juda ko'p o'zgarishlar va yangilanishlar sodir bo'lgan. Bunday tanqidiy-tahliliy fikrlarga yana bir misol tariqasida , Saida Mirziyoyevaning : –Axborot xizmatlari tizimini tubdan takomillashtirish lozim! sarlavhali xabarda

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI SOHASIDA DAVLAT BOSHQARUVI VA UNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH

Nigora Qahhorova Ashirboyevna

Toshkent davlat yuridik universiteti

Intellektual mulk huquqi kafedrası magistranti

e-mail : nigorakakhkhorova35@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7329513>

ABSTRACT

O'zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalari sohasida davlat boshqaruvi masalasi va uni huquqiy jihatdan tartibga solish, tartibga solish jarayonida senzura va so'z erkinligini buzulishi kabi vaziyatlarga yo'l quymaslik . Xalqaro huquq doirasida davlatlarning media sohasidagi roli va siyosatini o'rganish

yanada teranroq va tahliliy fikrlar bayon etilgan. Ushbu xabarga ko'ra "Hyatt Regency Tashkent mehmonxonasida "OAV sohasida milliy qonunchilikni yanada takomillashtirishning dolzarb masalalari mavzusida respublika konferensiyasi o'tkazilgan. Konferensiyada agentlik direktor o'rinbosari Saida Mirziyoyeva ham o'z ma'ruzasi bilan ishtirok etgan. Ma'ruzada ta'kidlanishicha, o'tkazilgan tahlillar va o'rganishlar shuni ko'rsatmoqdaki, sohada eng asosiy muammo, bugungi kunda yagona davlat axborot siyosati to'g'risidagi konseptual hujjatning mavjud emasligidir. Hozirda ushbu hujjat tayyorlanmoqda. Bundan kelib chiqadiki soha hali qilinadigan ishlar bisyor.

Adabiyotlar tahlili

O'zbekistonda jamoatchilik va xalq bilan muloqot, ularning fikr va mulohazalarini bilish asosiy vazifalardan biri bo'lmoqda . Jamoatchilik fikri – fuqarolik jamiyatini o'zida aks ettiradigan bamisoli bir ko'zgu ekanligi hayotda o'z isbotini topmishda

davom etmoqda. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2017 yil 27 iyun – Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlari kuni munosabati bilan soha xodimlariga yoʻllagan tabrigida taʼkidlanganidek; –Xalq bilan muloqot, odamlarning orzu- intilishlari, dard-u tashvishlari bilan yashash davlat siyosati darajasiga koʻtarilayotgan bugungi kunda har bir ommaviy axborot vositasi chinakam muloqot maydonchasiga, erkin fikr minbariga aylangan taqdirdagina biz oʻz oldimizga qoʻygan maqsadlarga erisha olamiz.[1,] Oʻzbekiston Respublikasining 1997- yilning 26-dekabrda qabul qilingan "Ommaviy axborot vositalari toʻgʻrisida" gi 541-1-qonuni va unga qoʻshimchalar kiritgan Oʻzbekiston Respublikasining 2007-yil 15-yanvarda "Ommaviy axborot vositalari toʻgʻrisida" gi qonuni axborot xizmatlarining huquqiy asosi mustahkamlandi. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 fevral kuni qabul qilingan "Axborot sohasi va ommaviy kommunikatsiyalarni yanada rivojlantirishga oid qoʻshimcha chora- tadbirlar toʻgʻrisida" gi farmonida davlat organlari, xoʻjalik boshqaruvi organlari, davlat korxonalari va tashkilotlari matbuot xizmatlarining jamoatchilik va ommaviy axborot vositalari bilan oʻzaro hamkorligi yetarli darajada yoʻlga qoʻyilmagani qayd etib topilgan va Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi zimmasiga qator vazifalar yuklandi: davlat organlari va boshqa tashkilotlarga ular faoliyatining ochiqlik va shaffofligini taʼminlashda, davlat xizmatchilariga ommaviy axborot vositalari bilan ochiq, ommaviy va oʻzaro hamkorlik qilish madaniyatini singdirishda, shu jumladan, ularning Axborot xizmatlari

(jamoatchilik bilan ishlash boʻyicha boʻlinmalari) faoliyatini muvofiqlashtirish va uslubiy jihatdan taʼminlash orqali koʻmaklashish vazifasi ham yuklatildi. Bu vazifalar toʻla-toʻkis bajarilishi uchun birinchi galda har bir vazirlik, idora, muassasa va tashkilotning Axborot xizmatlari ham masʼuldirlar.

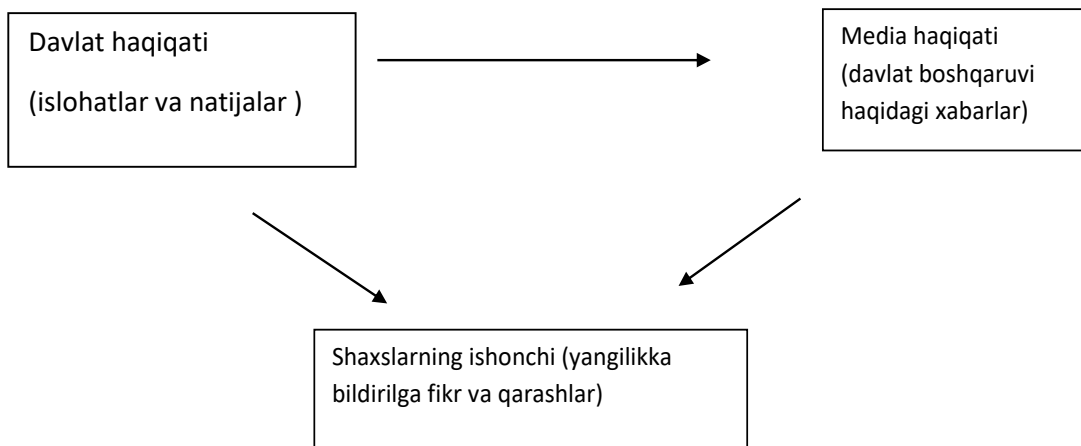
MATERIAL VA METOD

Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyaning 67- moddasida "Ommaviy axborot vositalari erkindir va qonunga muvofiq ishlaydi. Ular axborotning toʻgʻriligi uchun belgilangan tartibda javobgardirlar. Senzuraga yoʻl qoʻyilmaydi" [2,] va "Ommaviy axborot vositalari toʻgʻrisida" gi Oʻzbekiston Respublikasi qonuniga oʻzgartirish va qoʻshimchalar kiritish haqidagi qonunda matbuot erkinligi yanada mustahkamlangan. Xususan, ushbu qonunning 5-moddasida "Oʻzbekiston Respublikasi ommaviy axborot vositalari erkindir. Har kim agar qonunda boshqacha nazarda tutilmagan boʻlsa, ommaviy axborot vositalaridan chiqish va oʻz eʼtiqodini oshkora bayon etish huquqiga egadir" va 7-moddaga koʻra "Oʻzbekiston Respublikasi hududida senzura yoʻl qoʻyilmasligi" [3,] aytib oʻtilgan. Bu kabi modda va qonunlar jamiyatda soʻz ekinligini taʼminlash va axborot tarmoqlarini erkinligi qonuniyligi uchun xizmat qiladi. Biroq 6-moddada Ommaviy axborot vositalari erkinligini suiisteʼmol qilishga yoʻl quymaydi degan band kiritilgan boʻlib, "Ommaviy axborot vositalaridan : Oʻzbekiston Respublikasining mavjud tuzumini, hududiy yaxlidligini zoʻrlilik bilan oʻzgartirishga davit etish; urush, zoʻravonlik va terrorizmni, shuningdek diniy ekstremizm, separatizm va aqidaparastlik gʻoyalarini targʻib qilish;

davlat siri bo'lgab ma'lumotlarni yoki qonun bilan qo'riqlanadigan boshqa sirlarni oshkor etish ; milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovat qo'zg'atuvchi axborot tarqatish; agar qonunda boshqacha qoida nazarga tutilmagan bo'lsa, giyohvandlik vositalari, psixotrop modda va prekursorlarni targ'ib qilish " taqiqlanadi va davlat tomonidan OAV tartibga solinadi. Bu vazifa bilan O'zbekiston hududida O'zbekiston Respublikasi Prezident huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi faoliyat yuritadi. Agentlikning asosiy vazifasi " Axborot sohasidagi yagona davlat siyosatini ishlab chiquchi va amalga oshirivchi hamda ommaviy axborot vositalari, matbuot, noshirlik-matbaa va axborot-kutubxona faoliyatini rivojlantirishni qo'llab quvvatlovchi vakolatli organ hisoblanadi. Bundan tashqari jahon axborot makonida O'zbekistonning ijobiy imijini shakllantirish va ilgari surush, mamlakatning investitsiya muhiti va turistik salohiyatini targ'ib etish bilan bog'liq masalani ko'rib chiqadi "[4].

Agentlikning vorisiy tashkilotlari sirasiga O'zbekiston matbuot va axborot agentligi, Qoraqalpog'iston matbuot va axborot agentligi, viloyatlar va Toshkent shahar matbuot va axborot boshqarmalar kiradi . Ko'plab fuqarolar tomonidan OAVlarning tartibga solinishini cheklovlar qo'yish yoki senzura deb tushunish katta qismni tashkil qiladi . Aslida esa butun dunyoda, hatto so'z erkinligi yuqori darajada ta'minlangan mamlakatlarda ham matbuot davlat tomonidan tartibga solinadi va bu tartiblar asosan hukumat va davlat xavfsizligini ta'minlovchi axborotlar yuzasidan amalga oshiriladi. "Davlat boshqaruvining ayrim natijalari ommaviy axborot vositalari tomonidan tanlanadi, keyin esa ularni ommaviy axborot vositalariga mos keladigan formatda sharhlanadi va taqdim etiladi. Agar OAVlar haqiqatdan ham fuqarolarning davlat boshqaruviga bo'lgan munosabatiga salbiy ta'sir ko'rsatsa bu davlat boshqaruvi uchun ham, siyosiy tuzum uchun ham zararli bo'lishi mumkin. Bu hodisa Zeller tomonidan (1992) qabul qilish namuna modeli orqali foydali tarzda tekshirilgan ".[5,B.233-234]

Zellerning fikricha, OAVlardagi byurokratikaya fuqarolar o'rtasidagi yaxshi munosabatlar, umumiy siyosiy

odamlar tomonidan qabul qilinishi va qonuniylikni ta'minlash uchun bo'lsa muhimdir. Bu, masalan, davlatga yo'naltirilgan chora-tadbirlar uchun ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan ma'muriy modernizatsiya va yangi davlat boshqaruvlari bo'lishi mumkin. Bular fuqaroning davlat boshqaruvidan qoniqishiga qaratilgan konsepsiyalar hisoblanib, faqat shaxslarning davlat boshqaruviga munosabatini ijobiy rivojlantirishga ta'sir qiladi. Biroq, ommaviy xaborot vositalari davlat boshqaruvidagi axborotga salbiy ta'sir va xislatlar yuklasa, bu o'z navbatida xalqning davlat boshqaruvi haqidagi tasavvuri salbiy ta'sir ko'rsatadi. Hukumatga nisbatan norozilik tanqidiy jamoatchilikning umumiy bir qismidir. Bu davlat obro'sini pasaytiradi va odamlar (og'zida yomon ta'm qodiradi) deyiladi va fuqarolar ma'muriyatdan uzoqlashishiga olib keladi. Hukumat va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlar, davlat organlariga fuqarolarning ishonchi darajasini o'rganish uchun ko'plab tadqiqotlar va tajribalar o'tkazilgan. Shunday tadqiqotlardan biri 2006-yil Kampen va uning guruhi tomonidan o'tkazilgan bo'lib, ular asosan fuqarolar va ma'muriy idoralar o'rtasidagi to'g'ri ishonch munosabatini o'rganib chiqadi. Kampenning xulosasiga ko'ra, "Ishonch piyoda keladi va otda uzoqqa ketadi" deya boshlangan ya'ni fuqarolarning ishonchlarini qozonish mushkul va bu ancha murakkab islohotlar va o'zgarishlar ta'lab etsa, ularni ishonchini yo'qotish juda osonligi dalillar bilan ko'rsatilgan.

Media faoliyatiga qator cheklovlar va to'siqlar quyiladigan bo'lsa, bu so'z erkinligining buzulishi yoki senzura olib kelishi mumkinligi to'g'risidagi ko'plab

bahslar va mulohazalar turli jamiyatlarda va davlatlarda yuzaga kelgan. Chunki keragidan ortiq cheklovlar jamiyatning rivojlanishi uchun to'siq vazifasini o'tagan. Shu tufayli xalqaro hamjamiyat tomonidan xalqaro standartlarga mos so'z erkinligini cheklovlaydigan 3 qismli test ishlangan.

➤ Qonun hujjatlarda nazarda tutilgan va shaxslarga o'z xatti-harakatlarini mos ravishda tartibga solishiga imkon beradigan aniqlik yetarli darajada shakllantirilishi kerak.

➤ Qonuniy maqsadga erishish uchun to'liq sanab o'tish kerak : boshqalarni hurmat qilish yoki obro'sizlantirishga yo'l qo'ymaslik.

➤ Qonun milliy xavfsizlik va jamoat tartibini himoya qilishi kerak. [6]

Agar davlat idoralari mediani tartibga solishdagi huquqlar yuqoridagi uchta bo'limni o'z ichiga olgan tartibda joriy etilsa bunda so'z erkinligini mutlaqo buzilgan deb hisoblanmaydi. Xulosa qilib aytganda, axborotlar bir qator istisnolarga bo'ysunadi, ammo ular tor ma'noda talqin qilinishi va har qanday cheklovlar zarurligi ishonchli tarzda tasdiqlanishi kerak deb hisoblanadi. "Har bir jamiyatda matbuot erkinligi - oshkoralik, javobgarlik, yaxshi boshqaruv va qonun ustivorligi uchun muhimdir. U tufayli ijtimoiy hamjihatlik va barqarorlikka ta'sir etadigan bosqinlar va qurbonliklar bo'lishi mumkin emas. Afsuski bu holatlar bo'lgan va ular yaqin o'tmishda ham sodir bo'lmoqda. Shuning uchun hokimiyat faqat matbuot erkinligini ta'minlab qolmasdan, balki jamiyatga zarar yetkazmasligi uchun uni doimiy ravishda nazorat qilishi zarur".[7]

Xalqaro doirada ko'plab davlatlar xususan, rivojlanayotgan davlatlarda media nazoratiga biroz jiddiy e'tibor qaraladi. Ulardan biri dunyoga o'zinging turustik

salohiyati bilan mashxur bo'lgan Birlashgan Arab Amirliklari davlatini olib ko'ramiz. BAA media strategiyasining umumiy asosi 2021-yil yanvar oyida BAA vazirlar mahkamasi tomonidan tasdiqlangan bo'lib, undan asosiy maqsad amirlikni mintaqaviy va global miqyosdagi pozitsiyasi va obro'sini mustahkamlashdan iborat bo'lgan. Markur davlatda ommaviy axborot vositalariga quyilgan talablar biroz murakkab va uchta davlat organlari tamonidan taribga solinadi va qo'llab-quvvatlanadi. Darstlabki organ bu – federal darajada milliy ommaviy axborot boshqarmasi Milliy media idorasi (NMO) davlatning media sektorini milliy darajada rivojlantirish va BAAning mintaqaviy va xaqlaro miqyosda asosiy media markazi sifatida maqomini oshirish uchun mas'ul bo'lgan yangi media bo'linmasi hisoblanadi. NMO OAVlarda amirlikdagi istedadli kadrlarni o'qitadi va malakasini oshirish, rasmiy so'zlovchilarning ya'ni ma'lum doiradagi shaxslarning so'zlov nutqlarini tayyorlash, BAAni media konferensiyalari va tadbirlarda vakil qilish va media sektorida tadqiqotlar olib boorish ishlari bilan shug'ullanadi. NMOning markaziy qarorgohi mamlakat poytaxti Abu Dabi shahrida joylashgan bo'lib, u xorijiy ofeslar bilan bog'langan. Ikkinchi tashkilot bu (WAM) amirlik axborot agentligi bo'lib, NMO rahbarlariga bevosita hisobot beradi. Uchinchi idora – Milliy media kengashi bo'lib, qisqartmasi MRO deb yuritiladi va uning asosiy vazifasi mamlakatning ichki mediadagi holatiga javobgarlik bilan bog'liq: BBA'dagi media sektori bilan bog'liq tadqiqot va prognozni tayyorlash, elektron nashriyotlarni tashkil qilish, litzenziyalash, xorijiy muxbirlarni erkin zonalarini akkreditatsiya qilish, jamoatchilikni haqiqiy ma'lumot bilan

ta'minlash va journalist kadrlarda media etikasini shakllantirish bilan shug'ullanadi. Xulosa qilib aytganda, amirlikdagi davlat tomonidan o'rnatilgan qonuniy tartiblar va imkoniyatlar medianing rolini cheklashga emas balki, uni yanada rivojlantirish va jamoat tartibiga zarar yetkazmaslikka qarartilgan.

Xulosa va takliflar

Demokratiya ravnaq topgan har bir jamiyatda alvvalo so'z erkinligi va inson huquqlari birinchi darajali masala hisoblanadi va ommaviy axborot vositalariga jamiyatda sodir bo'layotgan voqealarni yoritish uchun katta imkoniyatlar va imtiyozlar beriladi. Chunki aynan shu yo'l orqali rivojlanish va globallashuv sur'atlari tezlashadi. Axborot asrida axborotga senzura qo'yish bu davlatni xalqaro jamiyatdan uzishga o'xshaydi va bu bir kun kelib yana cheklanishga qarshi kurarishga olib kelashi hammaga ayon. Shu sababdan davlat aniq va belgilangan qonuniy normalar orqali media rolini tartibga solishi va o'z vakolati yuzasidan uni nazorat qilishi lozim.

➤ Ommaviy axborot vositalarida yuzaga keladigan kamchiliklar axborotni no'to'g'ri talqin qilinishi shu sohadagi kadrlar salohiyatini yetishmasligi oqibatidan kelib chiqishi sabablaridan biri bo'lishi mumkin.

➤ Bunday vaziyatlarda media nazorati bilan shug'ullanuvchi organ bu masalaga e'tibor qaratishi va Birlashgan Arab Amirliklari singari o'z kadrlariga chet davlatlarda tajriba oshirish, ularni o'qitish va xodimlarni ijtimoiy qo'llab quvvatlashi lozim.

Jurnalistlarga media etiketi bilan bir qatorda axborotni to'g'ri talqin qilishni bilishni va faqat kontent uchun yozishdan vaziyatga yetarli baho berish orqali holatni

bayon qilish kabi masalalarida treninglar va davra suhbatlari o`tkazish , malakali

jurnalistlar bilan tajribalar o`tkazishda ko`maklashi kerak.

References:

1. O`zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi – www.lex.uz
2. O`zbekiston Respublikasining “Ommaviy axborot vositalari to`g`risida”gi qonuni (yangi nashr) – www.lex.uz
3. O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori 02.02.2019 y. – O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Mirziyoyev SH. M Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlariga so`zlagan nutqidan - www.uza.uz 2017 yil 27-iyun
4. Administratsiyasi huzuridagi Axborot va Ommaviy Kommunikatsiyalar Agentligi faoliyatini tashkil etish to`g`risida
5. Daniel, Rolle “Mass media and bureaucracy – bashing : Does the media influence public attitudes towards public administration ? ”, 2017 Public policy and Administration – P. 233 – 234.
6. BMT Inson huquqlari qo`mitasining umumiy izohi . Jeneva 2011.
7. BMT Bosh kotibi Kofi Anna – “ Butun jahon matbuot erkinligi ” kuni bilan qutlov ma`ruzasi 2000